

КОНКУРЕНТОЗДАТНІСТЬ УКРАЇНИ НАПЕРЕДОДНІ ВСТУПУ В ЗОНУ ВІЛЬНОЇ ТОРГІВЛІ З ЄС

УДК 339.92(4/477)

Соломія Федішин, аспірантка кафедри економіки підприємства

Львівського національного університету
імені Івана Франка

КОНКУРЕНТОЗДАТНІСТЬ УКРАЇНИ НАПЕРЕДОДНІ ВСТУПУ В ЗОНУ ВІЛЬНОЇ ТОРГІВЛІ З ЄС

У статті йде мова про підготовку України до вступу в зону вільної торгівлі з ЄС шляхом посилення конкурентоздатності, активізації кластерної активності євроінтеграції.

Ключові слова: кластери, конкуренція, євроінтеграція, глобалізація, Митний союз, вільна економічна зона, ЄС.

Лит. 2.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні на порядку денному Уряд України повинен вирішити питання – вступ до поглибленої всеосяжної зони вільної торгівлі з ЄС, або членство в Митному союзі на чолі з Москвою. Митний союз на відміну від ЄС – це консервація відсталості, неефективного виробництва та енергозалежності. Проте вступ і участь України у зоні вільної торгівлі з ЄС вимагає підвищення конкурентоздатності України, привабливості країни. Адже відомо, якщо певний регіон, стає привабливішим, то притягає нові інвестиції, і тим самим зростають його конкурентні переваги. Завдяки прямим інвестиціям іноземного капіталу ці процеси можуть прискоритись, і тоді, зрештою збільшується конкурентність країни в цілому.

Конкурентна позиція на міжнародному рівні, спирається на показники та агреговані результати типу “країна – інші країни”, а також на підхід за типом “країна – інші країни” у розрізі окремих секторів, галузей, товарних груп, продуктів. Крім того, виокремлюються показники міжнародної конкурентної позиції ex post та ex ante, хоч у цій сфері й надалі залишається немало сумнівних та контрверсійних суджень. Заслужують на увагу такі показники конкурентності типу ex ante. Було здійснено чимало спроб побудувати показники цього типу, проте найбільш розвинуті мірила формування конкурентності на рівні національної економіки були опрацьовані в Німеччині. Як вважають німецькі вчені Т. Гріз, С. Еншель та Б. Віггер [2] сутність міжнародної конкурентності кожної національної економіки в кожному моменті зводиться до якомога оптимального використання ресурсів у міжнародних масштабах. Науковці запропонували абсолютної виявленої переваги – RAC (від англ. Revealed Absolute Competitiveness), який базується на вітчизняних і закордонних ресурсах, поділити на дві складові частини:

- так звану виявлену абсолютну внутрішню

перевагу RAIC (від. англ. Revealed Absolute Internal Competitiveness);

- так звану виявлену абсолютну внутрішню перевагу RAEC (від. англ. Revealed Absolute External Competitiveness).

Підраховані у такий спосіб показники відносяться до масштабів національної економіки. Однак, з теоретичного погляду можливе їх використання в окремих напрямках, галузях і навіть по відношенню до деяких продуктів за умови створення певної бази статистичних даних, яка дасть можливість провести порівняльний аналіз.

На особливу увагу сьогодні заслуговує тип міжнародної конкуренції – глобальна конкуренція, суб’єктами якої є великі транснаціональні корпорації. Вони відіграють ключову роль у світовій економіці – як у промисловій продукції, так і в обміні, а також є важливим каналом трансферу технічного прогресу у міжнародному масштабі, динаміки експорту, доступу до ринків постачання, стимуляції інвестицій і розвитку технічно-суспільної інфраструктури. Динамічний розвиток країни зумовлює зростання ступеня інтернаціоналізації продукції і глобалізації світової економіки, які разом з поступовою лібералізацією міжнародних економічних зв’язків породжують нові передумови для механізму конкуренції, а також нову якість міжнародних взаємозалежностей. Крім того, вони створюють нове джерело переваг, що забезпечує корпорації довше та міцніше домінування на іноземних ринках. Транснаціональні корпорації здійснюють прямі іноземні інвестиції, використовуючи такі типи переваг: фінансову, технологічну, менеджерську та маркетингову. Процеси інтернаціоналізації та глобалізації, які зумовлюють зростання значення у світовій економіці транснаціональних корпорацій, породжують якісно новий атрибут, що враховує конкурентну боротьбу, яка стосується виробничих чинників. Таким

КОНКУРЕНТОЗДАТНІСТЬ УКРАЇНИ НАПЕРЕДОДНІ ВСТУПУ В ЗОНУ ВІЛЬНОЇ ТОРГІВЛІ З ЄС

атрибутом є привабливість даної агломерації, краю, або країни. Поняття привабливості стосується всіх потенційних переваг, що становлять певною мірою актив даної одиниці. Про конкурентоспроможність країни свідчать економічний потенціал і структура, особливо галузева, частка галузей з високим рівнем технологічної інтенсивності, науково-технічний розвиток, кількість і рівень розвитку науково-дослідних закладів, рівень розвитку суспільно-технічної інфраструктури, економічний стан, засоби і рівень кваліфікації кадрів, політико-економічна стабілізація країни, рівень інфляції, борг країни, податкова система, розміри і структура безпосередніх інвестицій за кордон і закордонних інвестицій у країну, політика міжнародної торгівлі. Окресленні чинники мають вплив на внутрішній зв'язки всіх суб'єктів і їх взаємодію, а також взаємодію всіх рівнів уряду, банківської системи, всіх інституцій так званого опосередкованого рівня та організаційних здібностей суспільства в цілому. Вони відображають не лише виробничі можливості суспільства, а й дієвість його структур, що разом створюють цілісність системи, яка визначає окреслену динаміку процесів. Отже, міжнародна конкурентоспроможність країни є функцією не лише конкурентної здатності суб'єктів, особливо підприємств, а також функцією внутрішніх макроекономічних умов даної країни та міжнародного оточення, спільність кордонів, як про наближення економічних порядків як України, так і інших постсоціалістичних держав, що інтегруються, до спільних засад функціонування на основі їх адаптації до принципів конкурентної політики ЄС. Проте саме конкурентна політика є чи не найслабшим місцем економічної політики в Україні. Наслідком цього є високий рівень концентрації економічної влади, яка змикаючись з політичною, перероджується в псевдоринкову систему, регульовану не конкуренцією, а олігархічними угрупованнями, кланами, т.з. "сім'ями".

Відсутність внутрішньої конкуренції, вироджені форми економічних відносин, зумовлені нецивілізованими нормами та корумпованістю державного механізму, впливають на далеко не оптимальні способи виходу українського бізнесу на ринки Європи. Проте економічна політика теж далеко не відповідає принципам конкурентної політики. Європейській економічній політиці дедалі більше притаманна схильність до соціалізації. В умовах політики надмірного протекціонізму, яка застосовується ЄС, слід продумати формування ефективної політики захисту економічних інтересів України, зокрема, використовуючи норми

міжнародної торгівлі, продиктованої в межах зони вільної торгівлі.

В умовах глобалізації, в умовах поширення суперництва національних економік особливого значення набуває питання підвищення ролі регіонів, досягнення кожним з них високого рівня конкурентоспроможності. Відсутність системного підходу до розробки імплементації механізмів забезпечення конкурентоспроможності регіону призводить до не ефективного використання регіональних потенціалів, зниження їх економічної безпеки, погіршення рівня людського розвитку тощо. Тому актуальною є проблема формування взаємоузгоджених механізмів підвищення конкурентоспроможності регіону на основі наявних фундаментальних досліджень та синтезу вітчизняного та світового досвіду. Невирішеною в сучасних умовах функціонування ринкової економіки залишається низка питань, зокрема методика дослідження явища конкурентоспроможності країни та регіону, ключові чинники конкурентоспроможності прикордонних територій, інституційне середовище території, основні організаційно-економічні механізми формування конкурентних переваг прикордонних територій тощо [1].

На особливу увагу заслуговує організаційно-економічні та методичні засади використання кластерної моделі для створення регіонального туристичного продукту, що дозволяє оптимізувати процеси досягнення високої конкурентоспроможності регіонального туристичного продукту поєднанням концентрації та спеціалізації виробничої діяльності.

Прикладом цього для України може служити хоча б досвід Польщі. В українсько-польських стосунках особливого значення набуває розробка погоджених програм модернізації транспортної інфраструктури, будівництва автомагістралей з дотримання відповідних стандартів екології. Так в Україні створено акціонерне товариство "Українські транспортні коридори", яке займається розробкою і реалізацією проектів щодо міжнародних транспортних коридорів. Затверджено до будівництва декілька нових автошляхів. Зокрема, Краковець – Підгайці. Протяжність – 181 км. Дорога проходить територією Львівської та Тернопільської областей. Дорога починається на кордоні з Польщею в районі м. Краковець і примикає до дороги Західний кордон України (Косини) – Київ. У функціонуванні транспортного коридору Гданськ – Одеса зацікавлені як Польща, так і Україна. Його довжина становить 1514 км залізничним і 961 км автошляхами. При цьому першочергового

КОНКУРЕНТОЗДАТНІСТЬ УКРАЇНИ НАПЕРЕДОДНІ ВСТУПУ В ЗОНУ ВІЛЬНОЇ ТОРГІВЛІ З ЄС

значення набуватимуть комбіновані перевезення цінних вантажів, пасажирів, туристів. Все це, в даному випадку в польсько-українському туристичному бізнесі, і є процес концентрування за ознакою, насамперед, територіальної близькості підприємств із споріднених сфер економіки, тобто кластеризація.

Питання підготовки і освіти також було відзначено фірмами, як одне з основних переваг співробітництва в рамках кластера. У випадку підприємств галузі інформатики, низки оцінки можуть бути наслідком проблем з доступністю до спеціалізованого ресурсу, яким є програмісти. Активність підприємств, об'єднані у кластерні ініціативи, має можливість вплинути на зміну цієї ситуації в кращу сторону.

Об'єднання в кластер як чітку систему розповсюдження знань і технологій дає змогу впроваджувати швидкі зміни, оновлювати техніку та технологію за рахунок їх гнучкості. У кластері (коли витрати розподіляються між його учасниками) нижча ціна експерименту, чіткіше бачення та ясніше розуміння ринку, кращі умови доступу до інформації та кращі можливості її аналізу. Позитивною рисою кластерної моделі регіональної економіки є зростання продуктивності підприємств у тій місцевості, де створено кластер.

Позитивним ефектом розвитку кластерів як форми розміщення продуктивних сил є: 1) поліпшення зв'язків між державними і громадськими організаціями; 2) створення нового бізнесу у вільних сегментах ринку; 3) відновлення спільних інтересів різних соціальних груп; 4) підвищення впливовості некомерційних організацій у процесі регіонального розвитку.

Важливе значення має також соціальний аспект кластерів – це почуття єдності, співпраці людей, зайнятих у даному процесі, подолання ними відчуття взаємної недовіри, зайвої конкуренції, цілком реальна надія на розв'язання соціальних проблем за рахунок спільних зусиль.

Територіальні масштаби кластера можуть варіюватись від одного міста, регіону до країни або навіть до кількох сусідніх країн. Феномен кластера неможливо зрозуміти, якщо розглядати його особливості без урахування впливу розміщення. В економіці повинні переважати кластери, а не ізольовані підприємства й галузі. Концепція кластера як нової форми розміщення продуктивних сил, форми структурної перебудови – це новий спосіб бачення економіки країни, регіону, міста. Детальне вивчення становлення кластерів показує нам на нові ролі підприємств, державних установ, наукових та освітніх закладів,

примушує по-новому розглядати також програми регіонального менеджменту, зокрема (на перших порах) – регіонального.

Основні характеристики кластера: тенденція найголовнішого задоволення потреб замовника зі скороченням числа “внутрішніх” завдань; мінімальне число рівнів ієрархії, адже до складу кластера входять автономні підприємства, що здатні вирішувати будь-які завдання замовника; наявність потужної інформаційної системи, що дозволяє автоматизувати завдання управління і дає можливість менеджерам сконцентрувати свої зусилля на виконанні головних завдань; максимальна адаптація до змін середовища з максимально швидкою реакцією на них; максимальна гнучкість організаційної структури; здатність до постійної самоорганізації; гнучкі форми конкуренції.

Найважливішим моментом у дослідженні кластерів є з'ясувальні комбінації внутрішніх можливостей і зовнішніх стимулів для активізації кластерної активності та економічного зростання. Тут треба добре вивчити такі речі, як розміри постачання та рівень зв'язків із зовнішніми джерелами та відповідні їм постачання та зв'язки в своїх регіонах. Досягнення балансу є необхідною умовою ефективного функціонування кластера. Досвід показує, що чим більше різних комбінацій між внутрішніми та зовнішніми джерелами існування кластерів, тим вищий рівень їх активності. Дослідження кластерів на Заході показують, що вплив масштабів просторової структури на рівень розвитку кластерів може бути як позитивним, так і негативним. Не завжди великі міста сприяють розвитку кластерів, більш ефективними є поліцентричні агломерації або новостворені інтегровані системи розселення. Адже кластери характеризуються відкритою розподільчою та змінною мереженою структурою з наступними ознаками: на найбільшому підприємстві накопичується найголовніші ресурси та знання; незначні процеси та компоненти виводяться за межі кластера і довіряються постачальникам, посередникам та іншим зовнішнім партнерам; створюється структура, що складається з автономних модулів.

Сьогодні вже йдеться про спільне трансєвропейські євро регіональні кластери, зокрема “Україна – Польща”. Як показав досвід, переваги кластерних підприємств, зокрема в євро регіоні “Карпати” позитивно впливають на місцевий і регіональний ринок праці. Має місце лише різниця у рівні безробіття (за віком, статтю і освітою безробітних), але й у працевлаштуванні мешканців. Визначення і порівняння рівня

КОНКУРЕНТОЗДАТНІСТЬ УКРАЇНИ НАПЕРЕДОДНІ ВСТУПУ В ЗОНУ ВІЛЬНОЇ ТОРГІВЛІ З ЄС

безробіття у транскордонному регіоні ускладнюється через відмінності у системі реєстрації і джерелах даних про професійну активність населення. Незважаючи на зменшення рівня безробіття у польській частині прикордонного регіону, він перевищував середній по державі і становив 15,5% у Люблінському та 16,4% у Підкарпатському воєводстві (середній по країні 14,9%). Протягом останніх років рівень безробіття у даному регіоні значно відрізнялося територіально. Найвищим показником (понад 20%) характеризувалися повіти, розташовані у центральній і східній частинах Люблінського воєводства (Влодавський, Хелмський сільський і міський, Бяльський міський, Опольський) та у південній і східній частинах Підкарпатського воєводства (Бещадський, Бжозовський, Ясельський, Кольбушовський, Кросненський, Леський, Ніжанський, Перемишльський, Ропчицько-Сендзішовський і Стшишовський).

У транскордонному регіоні “Карпати”, в українській частині, структура безробіття населення є більш сприятливою, ніж у польській. Вплив на формування цього позитивного явища мають передусім не повні і непорівнянні статистичні дані по структурі безробіття, велика кількість не зареєстрованих безробітних та менший пенсійний вік, ніж у Польщі. Найбільша кількість безробітних у досліджуваному регіоні належала до вікової групи 40 – 49 років і становила 24% (у Львівській області – 31%, у Волинській – 21,5% та у Закарпатській – 19,5%). У віковій групі 25 – 29 років безробіття торкнулося 22,9% населення (Львівська – 15,1%, Закарпатська – 21,5%, Волинська – 32,2%), натомість у групі 15 – 24 років частка зареєстрованих безробітних склала 22,5%, при цьому у Волинській області – 16,1%, а у Львівській – 29%. Серед безробітних переважали чоловіки – 58,8%. Більше безробіття серед міського населення, ніж серед сільського зафіксовано у Волинській (60,3%) та Львівській (58,1%) областях. У транскордонному регіоні на ринку праці закріплюється така несприятлива ознака, як зниження коефіцієнта професійності активності та показника загального працевлаштування, що пов’язане з низькою якістю робочої сили.

У складній ситуації на ринку праці (у польській частині прикордоння) є значна кількість безробітних випускників вищих навчальних закладів (біля 8,0%). Основна причина цього явища полягає у тому, що освічені молоді люди мають проблеми з працевлаштуванням передусім через відсутність професійного досвіду. Здобуття вищої освіти не гарантує отримання праці, адже до уваги береться також додаткова кваліфікація.

На сучасних підприємствах володіння іноземними мовами, вміння працювати з комп’ютером або водити автомобіль – це вже звичайні вимоги. Суттєве значення мають так звані “моральні вміння”: мобільність, креативність, комунікабельність, рішучість, готовність до постійного навчання. Крім цього, має місце невідповідність напрямків підготовки потребам ринку праці. Підтвердженням даної тези є той факт, що протягом кількох років найвищим рівнем безробіття характеризуються одні і ті ж самі спеціальності: економіка, сільське господарство, педагогіка, маркетинг і менеджмент, право.

Висновки. Отже, можна передбачити, що ринок праці буде ставати подібним до євросоюзного, на якому цінується вузька спеціалізація. Це дозволить підвищити конкурентоспроможність українських підприємств на європейському ринку, збільшити чисельність вітчизняних суб’єктів зовнішньоекономічної діяльності, а також підвищити експортний потенціал української економіки.

Проте без створення конкурентних умов для функціонування розгалуженої мережі банків та небанківських фінансових установ, наукових та освітніх закладів, консалтингових інституцій ефективність трансформації економічного порядку в Україні та інтенсифікація торговельного співробітництва нашої держави з країнами ЄС відбуватимуться недостатньо активно і протягом тривалого періоду часу залишатимуться підвладними впливу рудиментів адміністративно-планової економіки країни.

Лише впровадження сучасних євроінтеграційних підходів, пов’язаних з лібералізацією зовнішньої торгівлі та підвищенням конкурентоспроможності економік європейських держав в умовах глобалізації та подальшого розширення ЄС, спроможне забезпечити конкурентоздатність України напередодні вступу до зони вільної торгівлі.

Що стосується аграрного бізнесу, то тут в економічних взаєминах України й ЄС зумовлений особливий статус у політиці європейської інтеграції загалом, включаючи спільну аграрну політику ЄС, а також значним потенціалом нашої держави на ринках сільськогосподарської продукції та продовольчих товарів.

1. Н.А. Мікула, О.І. Пастернак. Конкурентоспроможність прикордонних територій // *Регіональна економіка*. – 2009. – № 2. – С. 235.

2. Gries T., Hentschel C., Wigger B., *Internationale Wettbewerbsfähigkeit – theoretisches Konzept und empirischer Befund, Universität Göttingen, 1992.* – S. 27 – 32.

Стаття надійшла до редакції 28.02.2011